

ISHLAB CHIQRISHDA SHIKASTLANISH VA UNI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. ISHLOVCHILAR SALOMATLIGI

Homidov Obid Umedjonovich

homidov.obid@bsmi.uz

Buxoro Davlat tibbiyot instituti.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan shikastlanishlar, ularning asosiy etiologik omillari, xavf-xatarlarni baholash tamoyillari hamda profilaktika choralarining samaradorligi tahlil qilinadi. Ishlovchilar salomatligini ta'minlashda mehnat gigiyenasi, ishlab chiqarish sanitariyasi, xavfsizlik texnikasi va individual himoya vositalaridan foydalanishning o'rni yoritilgan. Tadqiqot ishlab chiqarish jarayonlarida shikastlanishlarning kamayishi mehnat jarayonini to'g'ri tashkil etish, texnologik intizomga rioya qilish, ergonomik yondashuv va kompleks monitoring tizimini joriy etish bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish jarohatlari, mehnat gigiyenasi, xavfsizlik texnikasi, ergonomika, professional kasalliklar, ishlab chiqarish sanitariyasi, profilaktika choralar, mehnat muhofazasi.

ASOSIY QISM

1. Ishlab chiqarish shikastlanishlari: tasnifi va asosiy sabablari

Ishlab chiqarish shikastlanishi — bu mehnat jarayoni davomida ishchining sog'lig'iga yetgan tan jarohati yoki funksional buzilish hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, sanoat tarmoqlarida jarohatlanishlar ko'proq mexanik, fizik, kimyoviy va ergonomik omillar bilan bog'liq.

Asosiy sabablari:

- ishlab chiqarish texnologiyasining kam takomillashganligi;
- xavfli mexanizmlar bilan ishlashda intizomning buzilishi;
- texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilinmasligi;
- ish joyining yetarli yoritilmaganligi, shamollatilmaganligi;
- yuk ko'tarish yoki noqulay holatda ishlash bilan bog'liq ergonomik xatolar;
- kimyoviy moddalarning ta'siri;
- operatorning charchashi, psixofiziologik yuklama ortishi.

Bu omillar ishchining ish qobiliyatini pasaytirishi, jarohatlanish xavfini oshirishi va ishlab chiqarish unumdorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

2. Ishlab chiqarishda xavf omillarining gigiyenik bahosi

Ishlab chiqarish gigiyenasi mehnat sharoitlarining xavflilik darajasini aniqlash, ishchilarga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan omillarni baholash hamda ularni kamaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi.

Xavf omillarining asosiy guruhlari:

1. **Fizik omillar:** shovqin, vibratsiya, yuqori yoki past harorat, ionlashtiruvchi nurlar, elektr toki.
2. **Kimyoviy omillar:** gazlar, aerozollar, bug'lar, og'ir metallar, organik erituvchilar.
3. **Biologik omillar:** mikroorganizmlar, zamburug'lar, viruslar.
4. **Ergonomik omillar:** noqulay ish holati, og'ir jismoniy yuklama, takrorlanuvchi harakatlar.
5. **Psixofiziologik omillar:** stress, ortiqcha ish yuklamasi, smenali ish.

Mehnat sharoitlarini baholashda O'zbekiston Respublikasi Mehnat muhofazasi standartlari, GOST va gigiyenik normativlar asos qilib olinadi.

3. Ishlab chiqarishda shikastlanishlarni oldini olishning kompleks chora-tadbirlari

3.1. Tashkiliy chora-tadbirlar

- mehnat jarayonini texnologik jihatdan to'g'ri tashkil etish;
- yangi xodimlarni texnika xavfsizligi bo'yicha o'qitish;
- muntazam ravishda yo'riqnomalar o'tkazish;
- xavfli zonalarni belgilash va ogohlantiruvchi belgilar o'rnatish;
- smenali ish grafigini fiziologik talablar asosida tuzish.

3.2. Texnik chora-tadbirlar

- xavfli uskunalarni himoya moslamalari bilan jihozlash;
- avariya signalizatsiyasi va avtomatik to'xtatish tizimlarini o'rnatish;
- ishlab chiqarish ventilyatsiyasi, yoritish va mikroiqlimni optimallashtirish;
- elektr xavfsizligi, yong'in xavfsizligi tizimlarini kuchaytirish.

3.3. Sanitariya-gigiyena tadbirlari

- ish joylarini muntazam dezinfeksiya va tozalash;
- zararli moddalar miqdorini monitoring qilish;
- shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish;
- sanitariya-maishiy xonalar bilan ta'minlash.

3.4. Individual himoya vositalari (IHV)

Ishchilar quyidagi vositalardan foydalanishi shart:

- qo'lqoplar, respiratorlar, niqoblar;
- dielektrik qo'lqoplar, ko'zoynaklar;
- maxsus kiyimlar va poyabzallar;
- quloqni himoya qiluvchi naushniklar.

IHVlardan foydalanish qulayligi, standartga mosligi va to'g'ri qo'llanishi jarohatlarning 40–60% oldini olishi mumkin.

4. Ishlovchilar salomatligi va mehnat muhofazasi integratsiyasi

Ishlovchilar salomatligini saqlash mehnat jarayonining samaradorligini oshiradi. Tibbiy-profilaktik tadbirlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Dastlabki va davriy tibbiy ko'riklar:** kasbga moslikni baholash, kasbiy xavflarni erta aniqlash.
- **Sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash:** ratsional ovqatlanish, jismoniy faollik, zararli odatlardan voz kechish.
- **Kasbiy kasalliklar diagnostikasi:** pnevmokonyoz, dermatozlar, eshitish buzilishlari, intoksikatsiyalar va boshqalar.

Ishlab chiqarish jarayonlarida sog'liq monitoringi tizimini joriy etish kasbiy xavflarni erta aniqlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Ishlab chiqarishda shikastlanishlarni kamaytirish kompleks yondashuvni talab etadi. Texnik, tashkiliy, sanitariya-gigiyenik va individual himoya choralarini birgalikda qo'llash orqali mehnat jarayonining xavfsizligini ta'minlash mumkin. Ishlovchilar salomatligi mehnat unumdorligining muhim omili bo'lib, muntazam tibbiy nazorat, ergonomik mehnat sharoitlari yaratish va xavfsizlik madaniyatini oshirish ishlab chiqarishdagi jarohatlanishlar ko'rsatkichini sezilarli darajada kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat muhofazasi to'g'risidagi Qonuni, 2016.
3. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO). Occupational Health Guidelines, 2023.
4. International Labour Organization (ILO). Safety and Health at Work: A Vision for Sustainable Prevention, 2022.
5. Мирзахмедов А. ва бошқалар. “Мехнат гигиенаси ва ишлаб чиқариш санитарияси”. Тошкент, 2020.
6. GOST 12.0.230–2007 “Mehnat xavfsizligi standarti. Xavflarni baholashning umumiy tamoyillari”.